

Aleksandra Brzostowicz*

Uniwersytet Łódzki

 <https://orcid.org/0009-0007-4224-5208>e-mail: ul0244522@edu.uni.lodz.pl

Wychowanie w nurcie feministycznym

https://doi.org/10.25312/2083-2923.24_06abrz

Streszczenie: Celem niniejszej pracy jest przedstawienie stosunkowo nowego nurtu w naukach o wychowaniu, jakim jest *feminist parenting*. Wychowanie w nurcie feministycznym jest nakierowane przede wszystkim na inkluzywność. W tym modelu wychowawczym odrzucone zostają dotychczasowe stereotypy dotyczące płci. Temat wychowania w nurcie feministycznym podejmowany jest głównie za granicą, jednak także na gruncie polskim ukazuje się coraz więcej prac na jego temat. Upowszechnienie wiedzy o feminizmie w kontekście wychowania daje możliwość jednocześnie odżegnania się od powszechnie powielanych i szkodliwych mitów na temat feminizmu, a także wykształcenia nowego modelu wychowawczego, który opierałby się na niehierarchicznych relacjach pomiędzy dziećmi a rodzicami, poszanowaniu różnorodności dzieci, zwróceniu uwagi na potrzeby matki oraz uwidocznieniu wad patriarchalnego modelu wychowawczego.

Słowa kluczowe: wychowanie, feminizm, macierzyństwo, płeć, *feminist parenting*

Wstęp

W powszechnej świadomości społecznej termin *feminizm* często przybiera zabarwienie pejoratywne. Jest to szczególnie widoczne na gruncie polskim, gdzie bycie feministką/bycie feministą najczęściej rozumiane bywa przez pryzmat skrajnych postaw i kojarzy się przede wszystkim z zanegowaniem „tradycyjnych wartości” czy wręcz

---

* Aleksandra Brzostowicz – studentka filozofii, członkini Koła Naukowego Filozofów i Okcydentalistów UŁ „IDEA”. Zainteresowania naukowe: filozofia współczesna, filozofia języka, stosunki międzynarodowe, psychologia, perspektywa kobieca w obszarze nauk, pedagogika i wychowanie.

ze swego rodzaju ekstremizmem¹. Zjawisko to szerzej opisuje Julia Kubisa w swoim tekście pod tytułem *Zwykły feminizm*. Autorka podkreśla między innymi, że działaczkom feministycznym najczęściej zarzuca się brak zainteresowania postacią „zwykłej kobiety” i skupienie jedynie na kontrowersyjnych kwestiach, jak chociażby aborcja. Autorka pisze:

Trzymanie feminizmu w narożniku z napisem „przesada” i „obyczajowa rozwiązłość” przez te wszystkie lata przyczyniło się do tego, że w Polsce regularnie i z coraz większą siłą forsowany jest zupełny zakaz aborcji. „Obyczajowa rozwiązłość” oczywiście nie dotyczyła „zwykłych kobiet”, które mają „prawdziwe problemy”, a którymi feminizm się nie zajmował. Mimo że tak naprawdę zajmował się cały czas².

Chociaż w ciągu ostatnich lat w polskim społeczeństwie można zauważyć wzrost poziomu świadomości, to wciąż wiedza na temat nurtów feministycznych wydaje się raczej powierzchowna, szczególnie jeśli chodzi o feminizm na gruncie wychowania.

Powszechne jest twierdzenie, że feminizm nawołuje do nienawiści wobec mężczyzn, a nawet wprowadzenia matriarchatu, i w wielu środowiskach wzbudza niechęć czy niepokój³. Wynika to przede wszystkim z braku wiedzy i zrozumienia tego zagadnienia. Obecnie można wręcz zaobserwować tendencję do zwracania się ku wzorcom tradycyjnym, co dodatkowo ogranicza możliwości upowszechniania wiedzy na temat omawianego zagadnienia.

Celem niniejszej pracy jest prezentacja najważniejszych założeń koncepcji określanej mianem *feminist parenting*, czyli specyficznej filozofii rodzicielstwa. W pierwszej kolejności przedstawię sposoby definiowania pojęcia *feminizm* w poszczególnych dyskursach. Omówię również cechy charakterystyczne dla feminizmu polskiego. Zasadniczą część tekstu będzie poświęcona koncepcji wychowania „wrażliwego” na feminizm oraz wskazaniu ścieżek rozwoju i perspektyw w kontekście *feminist parenting*.

Feminizm w Polsce i jego specyfika

Podejmowana tematyka wymaga doprecyzowania pojęcia, jakim jest feminizm. Problematyczność stworzenia uniwersalnej definicji feminizmu wynika z wielu powo-

---

¹ M. Frąckowiak-Sochańska, *Postawy polskich kobiet wobec feminizmu. O samoograniczającej się świadomości feministycznej kobiet*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica” 2011, nr 39, s. 149–170; A. Ługowska, F. Pierzchański, K. Golinowska, M. Szatlach, *Feminizm po polsku*, Dom Wydawniczy „Elipsa”, Warszawa 2018.

² J. Kubisa, *Zwykły feminizm*, „Ruch Feministyczny w Polsce a Kwestia Socjalna” 2017, nr 26, s. 8.

³ A. Szwed, *Kto się boi gender? Kościół rzymskokatolicki w Polsce i kategoria płci*, „Kultura i Edukacja” 2015, nr 3(109), s. 278–289; N. Pamuła, *Czy adoptowałeś już niepełnosprawne dziecko?: przyczynek do analizy niepełnosprawności w dyskursie pro-choice w Polsce*, „Teksty Drugie” 2020, nr 2, s. 86–103.

dów, jednak szczególnie istotna jest świadomość wielu nurtów, jakie na przestrzeni lat wykształciły się w ramach feminizmu, jak również wewnętrznych sprzeczności, jakie mają miejsce w obrębie zjawiska. To dlatego w literaturze coraz częściej można spotkać tendencje do mówienia o „feminizmach” zamiast o jednym „feminizmie”⁴.

W piśmiennictwie naukowym podkreśla się, że zagadnienia tego nie można traktować tylko jako pojedynczej teorii. Należy raczej mówić o zespole teorii bądź koncepcji ideologicznej, które łączy wspólny cel – zakwestionowanie patriarchalnej wizji społeczeństwa⁵.

Warto również zaakcentować wieloaspektowość feminizmu. Wśród najczęściej podejmowanych aspektów Elżbieta Górnikowska-Zwolak wymienia:

- wymiar historyczno-polityczny,
- wymiar psychospołeczny,
- wymiar filozoficzny,
- wymiar organizacyjno-instytucjonalny⁶.

Każdy z wymienionych wymiarów feminizmu dotyczy nieco innej problematyki. W znacznym uproszczeniu wymiar historyczno-polityczny ma na celu zanegowanie dotychczasowego, tradycyjnego podziału władzy, który oparty jest na perspektywie białych, heteroseksualnych mężczyzn z klasy wyższej i średniej.

Wymiar psychospołeczny opiera się na zmianie „istniejącego stanu rzeczy, wobec względnie uniwersalnego kontaktu społecznego, który stanowi system patriarchalny, tj. system dominacji jednej płci/rodzaju”⁷.

Szczególnie interesujący zdaje się wymiar filozoficzny feminizmu – zwłaszcza ze względu na dość prężny rozwój tej dziedziny w ostatnich latach, także na gruncie polskim. Wymiar filozoficzny feminizmu dotyka szczególnie aspektów związanych z płcią oraz perspektywą kobiecego podmiotu poznającego.

Ukazanie rozwoju nurtów feministycznych w Polsce jest niezwykle ważne w kontekście omawiania zagadnienia, jakim jest *feminist parenting*. Poznanie historii Rzeczpospolitej umożliwi zrozumienie tego, dlaczego mówienie o wychowaniu w nurcie feministycznym spotyka się ze sporym oporem wśród części społeczeństwa. Powstawanie i kształtowanie się ruchów feministycznych w Polsce można było zaobserwować już w XIX wieku, kiedy to przedstawicielki i przedstawiciele pozytywizmu, tacy jak Eliza Orzeszkowa czy Bolesław Prus, występowali w swoich dziełach z apelem o poszanowanie praw kobiet do niezależności i umożliwienie im edukacji. Można powiedzieć, że w Polsce, podobnie jak na świecie, należałoby mówić o wystąpieniu kilku

---

⁴ A. Chibowska, *Paradygmat feministyczny w naukach społecznych*, „Studia Politologiczne” 2010, nr 18, s. 300; S. Witkowska, *Polski feminizm – paradygmaty*, „Dyskurs. Pismo Naukowo-Artystyczne ASP we Wrocławiu” 2018, nr 1(25), s. 194–241.

⁵ A. Gasztold, *Teorie feministyczne w naukach o polityce*, „Kwartalnik Naukowy OAP UW E – Politikon” 2017, nr 22, s. 138.

⁶ E. Górnikowska-Zwolak, *Feminizm jako nowa perspektywa badawcza w pedagogice społecznej*, „Edukacja” 2001, nr 1, s. 18–28.

⁷ Tamże, s. 20.

„fal” feminizmu. Szczególnie istotna w tym kontekście wydaje się fala, która nastąpiła w okresie międzywojennym. Pojawiły się wtedy pierwsze wzmianki na temat świadomego macierzyństwa, legalizacji aborcji czy edukacji seksualnej. Jednym z propagatorów tych myśli był Tadeusz Boy-Żeleński⁸.

W trakcie II wojny światowej oraz po wojnie feminizm w Polsce niemalże zamarł. Łatwo domyślić się, że w czasie wojny nie było możliwości swobodnego zajmowania się innymi niż związane z wojną sprawami. Po wojnie sytuacja jednak wcale się nie poprawiła, władze PRL uznały bowiem, że zostały spełnione wszystkie postulaty kobiet, a kobietom już niczego nie brakuje. Faktycznie, wprowadzono możliwość aborcji, w szkołach miała także pojawić się edukacja seksualna. W praktyce było jednak zgoła inaczej, równouprawnienie funkcjonowało jedynie na papierze, a środki antykoncepcyjne były bardzo złej jakości, toteż aborcja stała się niejako metodą kontroli urodzeń⁹.

Wszystko nagle zmieniło się wraz z upadkiem władzy komunistycznej w Polsce w 1989 roku, kiedy nowe państwo polskie zderzyło się z realiami zachodniego świata. Polskie stronnictwo feministyczne dotychczas nie miało pojęcia o rozwoju zachodniego feminizmu drugiej fali. Ruchy feministyczne spotkały się również z potępieniem ze strony Kościoła rzymskokatolickiego.

Z początkiem lat dziewięćdziesiątych polski feminizm musiał mierzyć się z nowymi wyzwaniem. Jednym z nich było wprowadzenie prawie całkowitego zakazu aborcji przez konserwatywny rząd w 1993 roku. Strategia przyjęta przez przedstawicieli ruchu feministycznego wydaje się nieskuteczna. Odejście od radykalnego feminizmu w stronę jego bardziej umiarkowanej formy nie przyniosło praktycznie żadnych pozytywnych zmian w kontekście prawa, wręcz przeciwnie, o czym zaświadcza niedawne zaostrzenie prawa aborcyjnego.

Zdaniem Moniki Jaworskiej charakterystyczną cechą polskiego społeczeństwa jest to, że:

Polskie kobiety nie mają świadomości grupowej, nie zauważają podobieństwa swego losu zdeterminowanego płcią. Silniejsze jest ich poczucie wspólnoty z rodziną, środowiskiem społecznym, nawet z orientacją polityczną. Polki są zadowolone z roli, jakie wyznaczyło im społeczeństwo. Przekonanie o tym, że „mężczyzna jest głową, a kobieta szyją, która nią kręci” oddaje charakter pozorowanej władzy, jaką cieszą się polskie kobiety, jakby tego było mało, wzmacnia to mit kompensacyjny Matki-Polki¹⁰.

Z powyższą diagnozą trudno się nie zgodzić, bowiem określenie kobiety „feministką” także dzisiaj może być uznane za obelgę. Feministki traktuje się jako osoby

---

⁸ M. Jaworska, *Idea znaczenia teorii feministycznych oraz jej oznaki w życiu społecznym*, „Nauczyciel i Szkoła” 2008, nr 1–2, s. 38.

⁹ Tamże, s. 40.

¹⁰ Tamże, s. 44.

niestabilne emocjonalnie, rozkrzyczane, a nawet wulgarne. Bywa, że feministki wręcz nienawidzą mężczyzn i pragną całkowicie wyeliminować ich ze społeczeństwa¹¹.

Feminizm rebeliancki a wychowanie

Istotną klasyfikację współczesnych perspektyw feministycznych zaproponowała Judith Lober, wyróżniając:

- feminizm oporu,
- feminizm reformistyczny,
- feminizm rebeliancki¹².

Warto skupić się na ostatnim z nich – feminizmie rebelianckim, który nazywany jest również feminizmem trzeciej fali. Zasadniczo odchodzi on od innych koncepcji, zwłaszcza w kontekście konceptualizowania płci biologicznej oraz płci kulturowej, co było charakterystyczne dla feminizmu pierwszej oraz drugiej fali. Monika Jaworska podkreśla, że w ramach feminizmu rebelianckiego:

Uwaga jest skoncentrowana na współzależnościach występujących między różnymi formami nierówności, przy przyjęciu jako kryterium zarówno płci, jak i rasy, pochodzenia etnicznego, klasowego oraz orientacji seksualnej. Nierówność istniejąca między mężczyznami a kobietami jest postrzegana jedynie jako część złożonego systemu stratyfikacji społecznej¹³.

Osoby działające w ramach feminizmu rebelianckiego są oczywiście bardzo zróżnicowane pod względem poglądów, jednak to właśnie w obrębie tego nurtu narodziła się koncepcja *feminist parenting*. Jest to koncepcja w dalszym ciągu słabo znana na gruncie polskim, choć na zachodzie staje się coraz popularniejsza. Osoby, które propagują wychowywanie dzieci w nurcie feministycznym, podkreślają wielość korzyści płynących z tego sposobu wychowywania. Współczesny feminizm zwraca uwagę właśnie na konieczność kształtowania pewnych postaw już od najmłodszych lat. W kontekście wychowania w nurcie feministycznym najbardziej istotne jest usunięcie z wychowania powszechnie znanych schematów podziału dzieci ze względu na płeć.

Wychowanie w nurcie feministycznym – przegląd wybranej literatury

Chociaż wychowanie w nurcie feministycznym jest stosunkowo świeżą koncepcją, to na jego temat można odnaleźć całkiem sporo informacji. Większość powszechnie dostępnej literatury na temat *feminist parenting* pochodzi z zagranicy, jednak także

---

¹¹ K. Sulej, *Puszczalskie, brzydkie i samolubne*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2015, s. 13–19.

¹² J. Lober, *Paradoxes of Gender*, Yale University Press, 1994.

¹³ M. Jaworska, dz. cyt., s. 41.

w Polsce ukazują się systematycznie teksty poświęcone temu zagadnieniu¹⁴. Na potrzeby niniejszej pracy zostało wybranych kilka publikacji dotyczących wychowania w nurcie feministycznym, które wydają się istotne w kontekście rozwoju nurtu zarówno za granicą, jak i w Polsce.

Książka pod redakcją Lynn Comerford, Heather Jackson oraz Kandee Kosior zatytułowana *Feminist Parenting* stanowi zbiór pism kobiet z całego świata, które poprzez poezję, badania i prozę przedstawiają stanowiska na temat teorii feministycznej oraz feministycznego rodzicielstwa. Autorki krytykują długo podtrzymywane konwencje rodzicielskie, takie jak nieodpłatna praca opiekuńcza, role płciowe i dynamika władzy w rodzinie, a także ujawniają, w jaki sposób poszczególne konwencje reprodukcją nierówność płci. Potwierdzeniem istotności opisywanej pracy w kontekście *feminist parenting* jest jeden z jej fragmentów:

Zbiór ten opiera się na założeniu, że większa neutralność płciowa rodzicielstwa jest dobrą rzeczą i że termin „rodzić” nie jest specyficzny dla płci. Głównym tematem przewodnim tej kolekcji jest to, że rodzina jest miejscem, w którym konfrontuje się i obala koncepcje ustalonego porządku hierarchicznego związanego z płcią. Autorzy artykułu na wiele różnych sposobów argumentują, że w miarę jak kobiety stają się coraz bardziej równe mężczyznom pod względem prawnym, politycznym, społecznym i ekonomicznym w życiu publicznym, wzrastają oczekiwania, że mężczyźni, jako rodzice, muszą koniecznie dzielić się obowiązkami rodzinnymi po równo w życiu prywatnym. Większe uznanie dla rodzicielstwa feministycznego pociągnęło za sobą podkreślenie znaczenia obowiązków rodzicielskich, wyjątkowości zachowań rodzicielskich i potencjału bardziej neutralnego pod względem płci podejścia do wychowywania dzieci. Spotykając różne koncepcje i praktyki feministycznego rodzicielstwa opisane przez autorki w tej książce, czytelniczki mają możliwość zastanowienia się nad ograniczeniami i potencjałem własnego podejścia do rodzicielstwa, a także nad kulturowymi, prawnymi i ekonomicznymi strukturami, które kształtują wybory rodzicielskie¹⁵.

Warto również wspomnieć, że w dziele *Feminist Parenting* można odnaleźć polski akcent. Jeden z rozdziałów został napisany przez Polkę. Część zatytułowana *Lone Motherhood in Poland* autorstwa socjolożki i feministki Izabeli Desperak ukazuje problematykę samotnego macierzyństwa oraz podkreśla zależność pomiędzy historią a wysoką liczbą samotnych matek. Autorka opisuje, jak niegdyś kobiety zostawały same z potomstwem, ponieważ wielu mężczyzn ginęło w powstaniach lub było zsyłanych dożywotnio na Syberię, a inni uciekali z kraju, aby uniknąć prześladowań. Długa historia kobiet ponoszących w Polsce wyłączną odpowiedzialność za dzieci jest zda-

---

¹⁴ M.A.P. Parkman, *Macierzyństwo bez lukru i retuszu. Wizerunek Matki Polki w literaturze polskiej po roku 2000 i blogach*, „Postscriptum Polonistyczne” 2017, nr 20(2), s. 63–83; J. Wodzik, *Krótka historia macierzyństwa w ujęciu feministycznym*, „Analiza i Egzystencja” 2011, nr 16, s. 91–104.

¹⁵ L. Comerford, H. Jackson, K. Kosior (red.), *Feminist Parenting*, Demeter Press, Bradford 2016, s. 15–16.

niem Desperak wykorzystywana przez polski rząd jako wymówka, by ignorować ten problem¹⁶.

Z kolei inna autorka, Fiona Joy Green, w swojej publikacji najpierw prezentuje historyczny rys feminizmu, następnie dokonuje ważnego podziału głównych dziedzin zainteresowania koncepcji wychowania w nurcie feministycznym:

Można wyróżnić trzy dominujące tematy w obrębie feministycznego macierzyństwa:

- 1) zrozumienie, sprobematyzowanie i przeciwstawienie się instytucji macierzyństwa;
- 2) postrzeganie feministycznego macierzyństwa jako aktu upoważnionego i politycznego;
- 3) praktykowanie matroreformy – zdobywanie władzy macierzyńskiej poprzez ustanawianie nowych zasad i praktyk macierzyńskich – poprzez tworzenie alternatywnych, niepatriarchalnych struktur rodzinnych, które wzmacniają pozycję matek i dzieci; nauczanie dzieci o społeczeństwie patriarchalnym; wspieranie pełnych szacunku, sprawiedliwych, niehierarchicznych relacji rodzic/dziecko oraz angażowanie się w antyseksistowskie rodzicielstwo i socjalizację płciową dzieci¹⁷.

Interesującym elementem wspomnianej wyżej pracy jest przedstawienie macierzyństwa feministycznego jako aktu politycznego, mającego kulturowe znaczenie. Może to brzmieć enigmatycznie, jednak autorka podejmuje ważny problem. W dominującym paradygmacie patriarchalnym macierzyństwo uważane jest za prywatne i apolityczne, czemu przeciwstawiają się środowiska feministyczne. Można pokusić się więc o stwierdzenie, że feminizm na nowo definiuje macierzyństwo jako świadome i politycznie zaangażowane. Jego celem jest wywołanie pozytywnych zmian kulturowych i politycznych poprzez feministyczne metody wychowawcze¹⁸.

Chociaż wychowanie w nurcie feministycznym nie cieszy się w Polsce równie dużym zainteresowaniem jak w krajach zachodnich, to temat *feminist parenting* pojawia się też w polskiej literaturze przedmiotowej. Pierwsze teksty dotyczące tematu związku feminizmu z wychowaniem zaczęły powstawać w Polsce już na początku pierwszej dekady lat 2000.

W tym kontekście należy wspomnieć o Elżbiecie Górnikowskiej-Zwolak, która na początku XXI wieku podejmowała temat feminizmu jako perspektywy badawczej w pedagogice. Polska badaczka już wówczas zauważała wady tradycyjnej wizji poznania:

Tradycyjne poznanie i nauka pozornie tylko realizują cele ogólnoludzkie, wykazują postawę antropocentryczną, gdy w istocie okazują się one zorientowane androcentrycznie, skoro tworzone są przez i adresowane zasadniczo do reprezentantów

¹⁶ Tamże, s. 15.

¹⁷ F.J. Green, *Feminist mothering*, „The Routledge Companion to Motherhood Routledge” 2019, vol. 10, no. 1–2, s. 38.

¹⁸ Tamże, s. 39–42.

jednej płci. Męska stronniczość procesu poznawczego i jego rezultatu implikuje brak możliwości uzyskiwania deklarowanej wiedzy obiektywnej¹⁹.

Elżbieta Górnikowska-Zwolak postulowała między innymi, że w obrębie nauk społecznych oraz pedagogicznych pojawiła się potrzeba, ale również gotowość do prowadzenia badań nad statusem i kondycją kobiety w inny sposób niż dotychczas. Wydaje się, że autorka słusznie zauważa analogię pomiędzy konceptem „dziecka” i „roli płciowej”. Autorka pisze najpierw, że:

W przeszłości rzecz miała się podobnie z wieloma innymi fenomenami, które musiały zostać odkryte dla analiz i badań socjologicznych i pedagogicznych, na przykład dzieciństwo czy młodość. Młodzież jako wyodrębniona część społeczeństwa jest zjawiskiem względnie świeżej daty, podobnie dzieci²⁰.

Następnie badaczka wskazuje, że podobna sytuacja ma miejsce, jeśli chodzi o płęć kulturową (gender):

Płęć – kobieta, mężczyzna, kobiecość, męskość, rodzaj niewieści (jak niegdyś mawiano), rodzaj męski to społeczne wyobrażenia. I dalej, parafrazując wypowiedź Chałasińskiego o młodości, można powiedzieć o kobiecości, iż jest to twór kultury, arcydzieło poezji i sztuki [...] Rola płciowa, albo inaczej płęć uwarunkowana kulturowo (gender), to podstawowa rola społeczna każdego człowieka. Nakładają się na nią, jak kalki, inne role²¹.

Kolejną, istotną publikacją w tym kontekście jest niewątpliwie książka Agnieszki Graff pod tytułem *Matka feministka*. Mimo zastrzeżeń dotyczących zbyt dużych uproszczeń w niektórych kwestiach, jakie można wysunąć pod adresem tekstu Graff, to nie sposób zaprzeczyć, że w przystępny sposób autorka przekazuje wiedzę na temat wychowania w nurcie feministycznym, a także mówi o licznych kłopotach i problemach, z jakimi muszą mierzyć się matki. Agnieszka Graff pisze:

Feminizm musi mieć coś do powiedzenia o macierzyństwie. Musi – jeśli chce być ruchem masowym, a nie kulturową czy akademicką niszą, w której czyta się niezrozumiałe dla ogółu teksty, lub klubem „kobiet sukcesu”, które walczą ze „szklanym sufitem”, twierdząc, że macierzyństwo nijak nie wpływa na ich życie zawodowe²².

Ważność książki Agnieszki Graff dla polskiej debaty o feminizmie w wychowaniu podkreślają również inni autorzy. Dorota Szalewa pisze:

Część wymienionych wyżej prac wpisało się również w nowy wizerunek feministki jako matki, który bodajże najbardziej spopularyzowała Agnieszka Graff publikacją książki *Matka feministka* (Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2014). Ta nowa odsłona feminizmu w Polsce dawała (daje?) szansę na zmianę wize-

¹⁹ E. Górnikowska-Zwolak, dz. cyt., s. 27.

²⁰ Tamże, s. 26.

²¹ Tamże.

²² A. Graff, *Matka feministka*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2014, s. 34.

runku feminizmu, tym razem zaangażowanego w dziedzinę uważaną raczej za domenę konserwatystów²³.

Publikacja Agnieszki Graff stanowi istotny głos w dyskusji o tym, jak naprawdę wygląda macierzyństwo. Zdaniem autorki nie można udawać, że posiadanie dzieci nie wpływa na życie kobiety. Jest wręcz przeciwnie, a wychowywanie potomstwa często wiąże się z gigantycznym wysiłkiem i ogromem wyrzeczeń.

Podsumowanie

W krajach zachodnich *feminist parenting* jest koncepcją, na temat której pojawiło się wiele publikacji i badań. Temu aspektowi poświęcona została chociażby poczytna książka *Feminist Parenting* autorstwa Lynn Comerford, Heather Jackson i Kande Kossior czy liczne publikacje naukowe, jak *Feminist mothering* Fiony Joy Green. Chociaż jest ich niewątpliwie więcej na gruncie obcym niż polskim, to także rodzimi autorzy i autorki podejmują się rozważań o wychowaniu w nurcie feministycznym. Przykładem są teksty Elżbiety Górnikowskiej-Zwolak czy Agnieszki Graff.

Wychowanie w nurcie feministycznym dalej wzbudza wiele kontrowersji, które są związane po części z niezrozumieniem samego zagadnienia, a po części z licznymi uproszczeniami, jakie pojawiają się w jego kontekście. Celem *feminist parenting* jest między innymi zwrócenie uwagi na braki i wady dotychczasowego, patriarchalnego modelu wychowawczego, propagowanie niehierarchicznych relacji rodzic–dziecko czy ukazanie potencjału neutralnego pod względem płci podejścia do wychowywania dzieci. Są to jednak zaledwie niektóre aspekty, jakie mogą wchodzić w skład wychowania w nurcie feministycznym.

Regularne pojawianie się nowych prac poświęconych roli feminizmu w kontekście wychowania rodzi nadzieję, że temat ten stanie się szerzej komentowaną i badaną koncepcją również na gruncie polskim. Nie ulega bowiem wątpliwości, że *feminist parenting* jest ideą potrzebną, zwłaszcza w kontekście rozwoju nauk o wychowaniu i coraz większego rozumienia potrzeb dziecka. Perspektywy rozwoju nurtu wydają się optymistyczne, szczególnie że z roku na rok można przeczytać więcej prac na ten temat.

Bibliografia

Chibowska A., *Paradygmat feministyczny w naukach społecznych*, „Studia Politologiczne” 2010, nr 18, s. 300–316.

---

²³ D. Szelewa, *Feminizm i kwestia socjalna w Polsce w świetle aktywizmu eksperckiego*, „Ruch Feministyczny w Polsce a Kwestia Socjalna” 2017, nr 26, s. 13.

- Comerford L., Jackson H., Kosior K. (red.), *Feminist Parenting*, Demeter Press, Bradford 2016.
- Frąckowiak-Sochańska M., *Postawy polskich kobiet wobec feminizmu. O samoograniczającej się świadomości feministycznej kobiet*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica” 2011, nr 39, s. 149–170.
- Gasztold A., *Teorie feministyczne w naukach o polityce*, „Kwartalnik Naukowy OAP UW E – Politikon” 2017, nr 22, s. 138–165.
- Górnikowska-Zwolak E., *Feminizm jako nowa perspektywa badawcza w pedagogice społecznej*, „Edukacja” 2001, nr 1, s. 18–28.
- Graff A., *Matka feministka*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2014.
- Green F.J., *Practicing Matricentric Feminist Mothering*, „The Routledge Companion to Motherhood Routledge” 2019, vol. 10, no. 1–2, s. 36–50.
- Jaworska M., *Idea znaczenia teorii feministycznych oraz jej oznaki w życiu społecznym*, „Nauczyciel i Szkoła” 2008, nr 1–2, s. 38–48.
- Kubisa J., *Zwykły feminizm*, „Ruch Feministyczny w Polsce a Kwestia Socjalna” 2017, nr 26.
- Lober J., *Paradoxes of Gender*, Yale University Press, 1994.
- Ługowska A., Pierzchalski F., Golinowska K., Szatlach M., *Feminizm po polsku*, Dom Wydawniczy „Elipsa”, Warszawa 2018.
- Pamuła N., *Czy adoptowałeś już niepełnosprawne dziecko?: przyczynek do analizy niepełnosprawności w dyskursie pro-choice w Polsce*, „Teksty Drugie” 2020, nr 2, s. 86–103.
- Parkman M.A.P., *Macierzyństwo bez lukru i retuszu. Wizerunek Matki Polki w literaturze polskiej po roku 2000 i blogach*, „Postscriptum Polonistyczne” 2017, nr 20(2), s. 63–83.
- Sulej K., *Puszczalskie, brzydkie i samolubne*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2015.
- Szelewa D., *Feminizm i kwestia socjalna w Polsce w świetle aktywizmu eksperckiego*, „Ruch Feministyczny w Polsce a Kwestia Socjalna” 2017, nr 26, s. 11–15.
- Szwed A., *Kto się boi gender? Kościół rzymskokatolicki w Polsce i kategoria płci*, „Kultura i Edukacja” 2015, nr 3(109), s. 278–289.
- Witkowska S., *Polski feminizm – paradygmaty*, „Dyskurs. Pismo Naukowo-Artystyczne ASP we Wrocławiu” 2018, nr 1(25), s. 194–241.
- Wodzik J., *Krótką historia macierzyństwa w ujęciu feministycznym*, „Analiza i Egzystencja” 2011, nr 16, s. 91–104.

Feminist education/child upbringing

Abstract: The aim of the work is to discuss a new approach to upbringing in the educational sciences – feminist parenting. Feminist education is focused primarily on inclusiveness. This educational model rejects gender stereotypes. The topic of upbringing in the feminist trend is used abroad, but also in Poland, where there are more and more works on it. The dissemination of knowledge about feminism in connection with upbringing makes it possible to simultaneously reject the myths about feminism reproduced by the authorities and parents, as well as to develop a new educational model that would be subject to non-hierarchical relations between children and parents, respect for the diversity of children, paying attention to the mother's needs and making visible disadvantages of the patriarchal educational model.

Keywords: upbringing, feminism, motherhood, gender, feminist parenting

About the Author

Aleksandra Brzostowicz – student of philosophy, member of the Scientific Circle of Philosophers and Westernists of the University of Lodz “IDEA”. Scientific interests: contemporary philosophy, philosophy of language, international relations, psychology, women's perspective in science, pedagogy and upbringing.